

ברכת

"בורך

עלינו את

השנה

הזאת"

באלול

ובער"ה

יום חמישי טו חשוון
ראש השנה דף יב

הוכחת רבי שלמה קלוגר מהגדרת 'שנה' לענין נדרים לברכת 'ברך עלינו'

שלוש פעמים בכל יום אנו מזכירים בתפילת שמונה עשרה, בברכת השנים (לנוסח אשכנז), את הבקשה הבאה: "ברך עלינו ה' אלוקינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה". רבי שלמה קלוגר מעלה שאלה מעניינת בנוגע לברכה זו.

וכך הוא כותב בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח סימן נו): מה ששאל בברכת השנים שאנו אומרים 'ברך עלינו את השנה הזאת', ואיך אנו מתפללים כן בסוף השנה, למאן דאמר ל' יום בשנה חשוב שנה ופחות מזה אינו שנה, ע"כ. כלומר, שהוקשה לאותו שואל כיצד אנו מברכים בכל חודש אלול את ברכת 'ברך עלינו', והרי אנו בברכה זו מברכים את 'השנה הזאת', והיא איננה - כי מאחר שלא נשארו בה ל' יום, אין להגדיר את אותם ל' יום כ'שנה הזאת'.

בכדי ליישב הערה זו מקדים רבי שלמה קלוגר את דברי הבריייתא במסכת ראש השנה (יב): תנו רבנן, המודר הנאה מחבירו לשנה, מונה שנים עשר חודש מיום ליום. ואם אמר 'לשנה זו', אפילו לא עמד אלא בכ"ט באלול, כיון שהגיע יום א' בתשרי - עלתה לו שנה. ומבארת הגמרא שאפילו למאן דסבירא ליה שיום אחד בשנה אינו חשוב שנה, מכל מקום שאני מודר הנאה שכוונתו לצער עצמו, ואף אם לא נותר עד סיום השנה כי אם יום אחד סוף סוף נצטער, ושפיר יש לומר שלכך היתה כוונתו.

ומקשה הגמרא: ואימא ניסן, דהיינו, מדוע נקבעה 'שנה' לגבי נדרים בראש השנה, ולא בניסן. ומיישבת הגמרא: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. ופירש רש"י: שאין אדם נודר אלא על לשון שהוא רגיל לדבר, ודרך בני אדם לקרות תשרי - ראש השנה.

מעתה, שב רבי שלמה קלוגר ודן לענין ברכת 'ברך עלינו', לפי מסקנת הגמרא שבלשון בני אדם 'שנה' היינו מראש השנה ועד ראש השנה - אם כן ודאי שאף 'השנה הזאת' פירושה עד ראש השנה, ואף למאן דאמר יום אחד בשנה אינו חשוב שנה. וכשם שלענין נדרים הלך אחר לשון בני אדם, הוא הדין בתפילה נתקנה התפילה בלשון בני אדם. אלא שמוסיף הגרש"ק, שאף לפי הסלקא דעתך בגמרא שעדיין לא העלתה הגמרא סברא זו שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם, מכל מקום הרי מבואר בגמרא שכיון שמצער נפשיה ממילא אפשר לפרש כוונתו ליום אחד. ממילא הוא הדין לענין תפילה, כיון דלברוכי נפשיה קמכוין, והרי הוא מתברך בברכה זו, אפשר שכוונתו ליום אחד, והרי זה דומה ממש לדין נדרים.

חילוק מרן הגראי"ל שטיינמן בין דין נדרים הלך אחר לשון בני"א וטופסי ברכות

ואמנם בספר ימלא פי תהלתך (עיונים בתפילה) עמד מרן רה"י הגראי"ל שטיינמן לבאר הלשון 'את השנה הזאת' הנאמרת בברכת השנים. וכתב לבאר על פי דברי המשנה בנדרים (ס): תנן הנודר שנה זו אסור בכל השנה, וראש השנה לעתיד לבוא. ולכאורה אם גם בתפילה הכוונה היא לשנה זו עד ראש השנה, אם כן נמצא שהמתפלל מנחה בערב ראש השנה סמוך לשקיעה אין בקשתו רק על כמה רגעים שנשארו בשנה זו, וזה לא מסתבר. ולכך מסיק הגראי"ל: אמנם י"ל דבבקשה זו המכוון לשנה מעכשיו ולא לשנת עולם, ונדרים שאני דאזלינן בזה בתר לשון בני אדם. היינו שלדעת מרן הגראי"ל בהזכרת 'השנה הזאת' ברכת 'ברך עלינו' אין כוונתנו לשנת עולם אלא לשנה מעת התפילה. וממילא מבואר לשון זה גם כשמתפלל מנחה בערב ראש השנה סמוך לשקיעה ולא נותרו לו אלא רגעים בודדים לשנת עולם זו. ומוסיף הגראי"ל שאף שבמשנה בנדרים מבואר שאין הדין כן לגבי נדרים, נדרים שאני דאזלינן בזה בתר לשון בני אדם.

הרי לנו שמחד חלוקה דעת הגראי"ל מדעת הגרש"ק וס"ל שאין לדמות לשון תפילה ללשון נדרים, ודוקא גבי נדרים אמרינן הלך אחר לשון בני אדם. ומאידך, לדברי הגראי"ל כלל לא קשה עיקר קושיית השואל בשו"ת האלף לך שלמה, כי הרי לעולם כוונת המתפלל לשנה שלמה מעת עומדו בתפילה, ואין מקום לשאול למ"ד פחות מל' יום בשנה אינו חשוב שנה.

דברי הר"ן ש'השנה' עד ר"ה משמע, וסתירת הדברים לדברי הרד"ק ור"י אבן שועיב

ואמנם על ביאור זה יש להעיר, דהנה על דברי המשנה בנדרים (ס): קונם יין שאני טועם השנה, נתעברה השנה - אסור בה ובעיבורה. ובר"ן ביאר שהרבותא היא באופן שנדר בתחילת השנה שאז ס"ד אמינא שאין נדרו חל אלא בנוגע ל"ב החודשים הקרובים, קמ"ל שאסור אף בשנת העיבור. דאם איירי בנודר בר"ח שבט - פשיטא ד'השנה' עד ראש השנה משמע.

ובגליון הש"ס לרע"א (סא). ציין לדברי הרד"ק בירמיה (כח יז) שם מסופר בנביא על נביא השקר חנניה, שהתנבא שלא יהא חורבן. וירמיה הנביא התנבא עליו ואמר (שם פסוק טז): "לכן כה אמר ה' הנני משלחך מעל פני האדמה, השנה אתה מת, כי סרה דברת אל ה'". ובפסוק הבא: "וימת חנניה הנביא בשנה ההיא בחודש השביעי". וברש"י על אתר הביא קושיית חז"ל, "והלא אין חודש שביעי מן השנה". דהיינו שהשנים נמנות לפי תשרי, ואילו החודשים לפי ניסן, ואם כן החודש השביעי הוא כבר תשרי שבשנה הבאה, וכיצד התקיים הפסוק "השנה אתה מת". ומכח קושיא זו מחדשים חז"ל, שאכן חנניה מת בערב ר"ה וציווה לבניו לקוברו אחר ר"ה כדי שיראה הדבר כאילו לא נתקיימה נבואת ירמיה, שהרי הוא התנבא שימות "השנה". וכך תירגם יונתן: בשתא הדא את מית, ולשתא אחרניתא את מתקבר. ואמנם הרד"ק הביא את דרשת חז"ל והוסיף דברים וכתב: ולפי הפשט, אין צריך לכל זה. כי הוא לא אמר לו "השנה הזאת" אתה מת אלא "השנה", ורצה לומר תוך שנה לנבואה זו.

הצטרפות לקבלת

החידוש היומי:

a8843414@gmail.com

והרד"ק מוסיף ומביא ראייה לדבריו מהברייתא המובאת בגמרא בראש השנה שם: וכן אמרו רז"ל לענין נדרים, המודר הנאה מחבירו לשנה מונה י"ב חודשים מיום ליום, ואם אמר לשנה זו - אפילו לא עמד אלא בכ"ט באלול, כיון שהגיע א' בתשרי עלתו לו שנה. הרי מבואר שהרד"ק דימה אמירת 'השנה' לאמירת 'לשנה' סתם ולא לאמירת 'לשנה זו' או 'השנה הזאת'. וכך כתב גם בדרשות ר"י אבן שועיב (פ' ראה), וז"ל: ולפי הפשט, בשנה ההיא מת, רוצה לומר בתוך שנה לנבואתו. כי לא אמר 'השנה הזאת' אלא 'השנה'.

ונמצא שדברי הרד"ק ור"י אבן שועיב סותרים לדברי הר"ן האומר שהדבר פשוט ש'השנה' - עד ראש השנה משמע. אך באמת שאין דבריהם סותרים רק לדברי הר"ן אלא לעיקר המבואר בסוגיא שם שאם אמר "קונם יין שאני טועם השנה - נתעברה השנה, אסור בה ובעיבורה" - הרי להדיא שכשאומר 'השנה' הרי דזה כאומר "שנה זו" ואסור רק עד ראש השנה ולא מיום ליום.

אמנם לפי המבואר בדברי מרן הגרא"ל שיש מקום לחלק בין נדרים בהם הלך אחר לשון בני אדם, ובין לשון תפילה. הוא הדין שיש לחלק בין נדרים לנבואת ירמיה, ואף אם בנדרים 'השנה' היינו עד ראש השנה, מכל מקום לנבואת ירמיה שפיר יש לפרש ש'השנה' היינו מיום ליום. אלא שמכל מקום העיר רבי עקיבא איגר על מה שהוצרך הר"ן לפרש הרבותא בגמרא, וכתב שאם איירי בנדר בר"ח שבט אם כן "פשיטא ד'השנה' עד ראש השנה משמע" - על זה העיר רע"א שלגבי נבואת ירמיה חזינו שלשון 'השנה' מתפרש שפיר מיום ליום כמבואר ברד"ק, ואם כן אין זה פשוט כל כך, ושפיר צריך להשמיענו שלענין נדרים הלך אחר לשון בני אדם, ו'השנה' היינו עד ראש השנה.

זאת מורה על דבר הסמוך ומתפלל על השנה הבאה או שכך קבעו טופס הברכה

ובעיקר הקושיא מוסיף עוד רבי שלמה קלוגר שם, שבכמה מקומות מצינו שלשון 'זאת' מורה על דסמיק ליה אחר כך, כמו 'בזאת יבא אהרן' שמספרת התורה מיד לאחר מכן עניינו, וכן 'וזאת הברכה אשר ברכ' ו'זאת חוקת התורה'. וממילא הוא הדין לעניינו תבואר ברכת 'ברך עלינו את השנה הזאת' ממה נפשך, שלמאן דאמר יום בשנה חשוב שנה - אם כן שפיר מברך על השנה הנוכחית שעדיין שנה לפנינו עומדת. ולמאן דאמר פחות מל' יום בשנה אינו חשוב שנה, אם כן שנה זו כבר חלפה עברה לה, ועתה עומד הוא סמוך לשנה הבאה, ושפיר יש לפרש ברכתו לגבי השנה הבאה, וזו היא 'השנה הזאת' דהיינו השנה העתידה לבוא במהרה.

ועוד מבאר הגרש"ק בהקדם מה שיש להעיר על המשך טופס הברכה "ואת כל מיני תבואתה לטובה", והרי לשון זו הוא מברך אף אחר שכבר נגמרה ונקצרה התבואה. ובפרט בארץ ישראל שכבר נגמרה התבואה בניסן, ואיך מתפללים כל הקיץ על מיני תבואתה. אין זאת אלא שכך נקבע טופס הברכה, ולא רצו חז"ל לשנות הנוסחא בכל פעם. וממילא כן יש לומר גם לגבי חודש אלול, שאף שלשון 'השנה הזאת' לא שייך, כיון שפחות מל' יום בשנה אינו חשוב שנה - מכל מקום לא רצו חז"ל לשנות הנוסח והשאירוהו כטופס הברכה בשאר ימות השנה.

גם במנחה בערב ר"ה יתפלל על שנה זו - שהרי "ישועת ה' כהרף עין"

ובעיקר הערת הגרא"ל שטיינמן שאם פירוש הזכרת 'השנה הזאת' בברכת 'ברך עלינו' היינו השנה הנוכחית, קשה קצת מה יהיה תוכן הברכה באדם המתפלל מנחה בערב ראש השנה סמוך לשקיעה, ומה שייך להתחנן ולבקש רחמים עבור כמה רגעים שעד גמר השנה [ונראה, שאף שודאי שאפשר לבקש גם בעבור זה, אבל קשה מה טעם יש בהגבלת הברכה רק לרגעים אלו, ותוכן הברכה אין בו כל כך טעם].

ובלוח 'תמידים כסדרם' בו מובאים מנהגי אדמור"י בעלזא מובא: "כ"ק מרן ז"ל אמר פעם, דלכאורה איך אומרים בתפילת מנחה זו, ברך עלינו "את השנה הזאת", הלא כבר לא נשאר משנה זו רק כמה רגעים. אמנם, ישועת ה' כהרף עין ועדיין שייך תפילה זו, עכ"ד. וכן מובא בשם הקדושת ציון מבאבוב (דער קדושת ציון פון באבוב, שפתי דעת-הדרכה, עמוד 423), ובשם ר' אהרן מקרלין (נר יוסף - דיני ר"ה שחל בשבת, פ"ד הערה א).

וכן מבאר בטוב אמרים רבי אליהו בקשי דורון (בנין אב, מועדים, ז' במרחשון אות ז): מברכת השנים יש גם ללמוד עד כמה ישועת ה' כהרף עין, ובחסדי שמים אין מגבלות של זמן, תהליך וחשבון. כאמור, ברכת השנים היא על כל שנה מראשיתה ועד אחריתה, ואין להתפלל על פרנסה של שנה אחרת או על שאר השנים, לפי שעוד חזון למועד, ורק ברכת שנה זו נקבעת.

והנה נוסח הברכה אינו שונה אפילו בימים האחרונים באחרית שנה, וגם הנכנס לבית הכנסת לתפילת ראש השנה של השנה החדשה, במנחה של שלהי השנה עם דמדומי חמה - מברך ברכת השנים בנוסח "ברך עלינו את השנה הזאת", וכוונתו לשנה המסתיימת תוך דקות. גם אז הבקשה היא "ותהי אחריתה חיים ושבע ושלוש כשנים הטובות" [- לנוסח עדות המזרח]. לכאורה, השנה מסתיימת תוך דקות, ומבחינת כלכלת המתפלל אין לדקות הנותרות כל משמעות, שהרי הכל מוכן ולא יצא מבית הכנסת עד שתסתיים השנה.

אולם כך הורונו חז"ל שיש לבקש גם בדקות האחרונות של אחרית שנה, שתהא של חיים ושבע ושלוש, לפי שאם בעיני בני אדם ובמושגיהם אין משמעות לזמן מועט ואין באפשרותם לשנות מבלי תהליך, מרחק, זמן וחשבון. הרי בברכת שמים ישועת ה' כהרף עין, וגם בדקות האחרונות יכולה לחול ברכה וח"ו להיפך, עכ"ד.

כך הורונו חז"ל שיש

לבקש גם בדקות

האחרונות של

אחרית שנה,

שתהא של חיים

ושבע ושלוש, לפי

שאם בעיני בני

אדם ובמושגיהם

אין משמעות לזמן

מועט. הרי בברכת

שמים ישועת ה'

כהרף עין, וגם

בדקות האחרונות

יכולה לחול ברכה

וח"ו להיפך,

החידוש היומי הוקדש לטובת נשמת

מרן ראש הישיבה
רבי אלעזר מנחם מן
בן רבי עזריאל שך
זצוקלה"ה

ע"י תלמידו רבות בשנים